

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ

ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ

**И.АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

Ж.БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ

_____Диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда УДК.....

**КЫРГЫЗ ТИЛИН КОЛЛЕДЖДЕРДЕ КОММУНИКАТИВДИК
КОМПЕТЕНТҮҮЛҮККӨ НЕГИЗДЕП ОКУТУУНУН
ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ**

13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен
методикасы (кыргыз тили)

КАШКАРИЕВА МИРГУЛ АБИБИЛЛАЕВНА

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу
үчүн жазылган **диссертациянын**

АВТОРЕФЕРАТЫ

Ош-2024

**Диссертациялык иш Батыралы Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл
аралык университетинде аткарылды.**

Илимий жетекчи: педагогика
илимдеринин доктору, профессор
Чыманов Жеңишбек Арыпович

Расмий оппоненттер:

.....
.....
.....

Жетектөөчү мекеме:

.....
.....
.....

Диссертациялык ишти коргоо 20__-жылдын ..... саат .....дө И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Кыргыз Билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илиминин доктору (кандидаты) жана психология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д..... диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот.

Дареги:720023, Бишкек шаары, 10-кичи району, Т.Саманчин көчөсү, 10а
Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин илимий китепканасынан таанышууга болот.

Дареги: 720026. Бишкек шаары, Разаков көчөсү, 51. <http://arabaev.kg/do.kg>

Автореферат 20__-жылдын .....да таркатылды.

**Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы, педагогика илимдеринин
кандидаты, доцент: _____ Омурбаева Д.К.**

Иштин жалпы мүнөздөмөсү

Теманын актуалдуулугу. Колледж атайын орто кесиптик билим берүүчү окуу жайы катары 2000-жылдардын башынан тартып ачылып, Кыргызстандагы билим берүүчү, адистерди даярдоочу келечектүү мекеме катары таанылган. Орто кесиптик билим берүүчү окуу жайларында окууга болгон суроо-талаптар улам барган сайын өсүп, колледждердин көбөйүшү, даярдалуучу адистиктер да учур талабына ылайык улам арбып бара жатат. Колледждердин сандык жана сапаттык жактан өсүп-өнүгүшү, аларда окууну-каалагандардын улам көбөйүшү төмөнкү жагдай-шарттар менен түшүндүрүлөт:

- окууга өтүүгө коюлган талап-шарттардын кыйла жөнөкөйлүгү;
- окууга 9-класстын жана 11-класстын бүтүрүүчүлөрүнүн бирдей мүмкүнчүлүктөрү;
- билим алуу программасын өздөштүрүүсү;
- 9-класстын бүтүрүүчүлөрүнүн орто билимге жана белгилүү бир кесипке кыска мөөнөттө ээ болуусу;
- кесипке ээ болууда практикалык көндүмдөргө өзгөчө көңүл бурулушу;
- кесибин тастыктаган атайын дипломдорду алышы;
- бир эле учурда бир нече кесипти өздөштүрүүгө шарттардын түзүлүшү;
- жогорку окуу жайларына өтүү мүмкүнчүлүгүнүн түзүлүшү;

Көпчүлүк колледждердин жогорку окуу жайларынын тутумунда ачылышы жана аны бүтүрүүчүлөр ошол эле окуу жайында жогорку билим алууну улантуу укугуна ээ болушу жана башкалар. Колледждерде окууну каалагандардын санынын өсүшү тиешелүү министрликтердин, айрыкча, Билим берүү жана илим министрлигинин азыркы кыргыз коомунун социалдык, адистик суроо-талаптарын, белгилүү бир адистерге болгон муктаждыктарын аныктап, тактап, аларга ылайык улам жаңы адистиктерди ачууга болгон алгылыктуу аракеттерине да байланыштуу болууда. Бүгүнкү

күндө колледж даярдаган адистиктердин жалпы саны 100 го жеткендиги да бул пикирди тастыктап турат.

Биздин бекем ишенимибизде, кыргыз тилин колледждерде окутуунун методикасы эки предмет катары окутуу жана каражат катары колдонуу багыттарында иштелиши керек. Кыргыз тилин предмет катары окутуунун методикасы илими төмөнкү маселелерди дагы тактап, конкреттештирүүсү зарыл.

Биринчи, кыргыз тилин колледждерде окутуунун максат-милдеттерине толуктоо, тактоо киргизүү. Бул маселе орто кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик стандарттарында, негизги билим берүү программаларында, типтүү программаларында, ар бир адистик боюнча өз-өзүнчө аныкталган. Бирок максат -милдеттер конкреттүү даярдалуучу адистикке байланыштуу конкреттүү болушу зарыл. Кыргыз тили эне тили катары таанып-билүүнүн, руханий-адеп-ахлактык өнүгүүнүн, маданияттын жана башка улуттук жана жалпы адамзаттык баалуулуктарды терең өздөштүрүүнүн да куралы, каражаты катары үйрөтүлүшү керек.

Экинчи, кыргыз тилин колледждерде окутуунун мазмунуна тактоолорду киргизүү. Окутуунун мазмуну коюлган максатка ылайык аныкталаары белгилүү. Бирок көпчүлүк нормативдик документтерде кыргыз тилин окутуунун максаты жалпылаштырылып берилгенине байланыштуу мазмуну программаларында орто мектептин жогорку класстарынын программасынан көчүрүп алуу басымдуулук кылат. Дагы эле теориялык-грамматикалык материалдар, жаттоого багытталган маалыматтар көп болуп, практикалык маселелерге, кеп ишмердүүлүктөрүн өркүндөтүүгө карата коюлган талаптар жетишсиз. Соңку учурда кайсы гана предметти окутуунун мазмуну болбосун аны аныктоо компетенцияларга негиздеп жүргүзүү кеңири практикаланып келет. Демек, бул маселенин азыркы суроо-талаптарга ылайык так аныкталышынын теориялык жана практикалык мааниси чоң деп белгилөөгө болот. Орто кесиптик билим берүүчү окуу жайларында кыргыз тилин

окутуунун методикасында тилди окутуунун аныктоодо соңку мезгилдерде артыкчылыктуу маани бериле баштаган кесиптик лексика маселесине олуттуу мамиле мазмунун жасоо зарылдыгы бар.

Орто кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик стандартында бүтүрүүчү ээ болуучу кесиптик компетенциялар 10-пунктка бөлүнүп берилген. Аларды окутуунун жана тарбиялоонун методикасын, адам балдардын укуктарын билүүдөн тартып, мектепке чейинки курактагы балдарды психологиясын, балдардын анатомиясын, физиологиясын, санитардык-гигиеналык шарт-талаптарды, бала менен мамиле түзүү, ата-энелер менен иштешүү, музыкант, психолог ж.б кызматкерлер менен алака-мамиле түзүү жөндөмдөрүнө ээ болушу талап кылынат. Кесиптик лексиканы (кесиптик тилди) иштеп чыгууда, жогоруда көрсөтүлгөндөй, бир адистик боюнча бүтүрүүчү ээ болууга тийиш болгон компетенциялардын негизги түшүнүктөрү, терминдери, сөздөрү сөздүктө камтылууга тийиш. Ар бир колледж өзү даярдаган бардык адистиктер боюнча кесиптик тил (кесиптик лексика) боюнча минимум сөздүктү жалпы коллектив менен даярдап, ага жетекчиликти кыргыз тили окутуучусу жүргүзүп, даяр болгон сөздүк окуу-методикалык комиссияда талкууланып, жактырылып, керектүү нускада басып каралып, билим берүү процессинде колдонулушу талап кылынат. Колледждерди милдеттүү компонент, милдеттүү окутуунун каражаты катары эсепке алынышы зарыл.

Студенттердин кыргыз тилиндеги коммуникативдик компетентүүлүктөрүн калыптандырып, аны андан ары өркүндөтүүдө сүйлөөнүн, коммуникациянын болушун камсыз кылган негизги технологияларды иштеп чыгуу азыркы колледждерде **учурдун актуалдуу маселеси** болуп саналат. Кыргыз тилин колледждерде окутуу процессинде ар бир студенттин баарлашуу маданиятын арттыруу маселеси, окутуудагы бул зарылдык биздин ишибиздин темасын **«Кыргыз тилин колледждерде коммуникативдик компетентүүлүккө негиздеп окутуунун технологиялары»** деп алууну шарттады.

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар же мекемелердин негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы:

Тема Батыралы Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл аралык университетинин мектепке чейинки жана башталгыч билим берүүнүн педагогикасы жана усулу кафедрасынын кыргыз тилинин жана адабиятынын актуалдуу проблемалары, окутуунун негизги маселелери деп аталган тематикасы менен байланышат.

Изилдөөнүн максаты. Студенттердин кыргыз тилин коммуникативдик компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун технологияларын иштеп чыгуу, жыйынтыктарын эксперименттик текшерүүлөрдөн өткөрүү. Мындай максатты жүзөөгө ашыруу үчүн төмөнкүдөй милдеттердин чечилишин көздөдүк.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Коммуникативдик компетенттүүлүктүн лингвистикалык жактан изилдениши, педагогикалык жана психологиялык жактан иштелишин иликтеп, жалпылаштыруу;
2. Колледждерде кыргыз тилин окутуудагы коммуникативдик компетенттүүлүккө негизделген технологияларды иштеп чыгуу;
3. Колледждерде кыргыз тили курсунда окутуунун теориядагы, практикадагы абалын үйрөнүү жана аны жакшыртуунун жолдорун белгилөө;
4. Колледждерде «Кыргыз тили курсун окутуунун натыйжалуу формаларын, каражаттарын жана методдорун аныктап, изилдөөдөн алынган натыйжаларды эксперименттен өткөрүү жана изилдөөдөн алынган жыйынтыктарды практикага сунуш кылуу.

Илимий изилдөөнүн жаңылыгы жана теориялык баалуулугу:

1. Коммуникациянын лингвистика менен психология илимдеринде изилдениши иликтөөгө алынып, алардын педагогикада иштелип чыгышы

талдоого алынып жана кыргыз тилин окутууда пайдалануунун теориялык маселелери аныкталып берилгендигинде;

2. Студенттердин коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн өркүндөтүүнүн негизги каражаты катары кеп ишмердүүлүгү алынгандыгында;

3. Коммуникативдик компетенттүүлүккө негиздеп окутуу технологияларынын иштелип чыгышында.

Изилдөөнүн практикалык мааниси:

Изилдөөдөн алынган натыйжалар, практикалык сунуштар, сабактын моделдери, технологиялары колледждерде кыргыз тилин компетенттүүлүккө негиздеп окутууга даяр маалыматтарды бере алат. Кыргыз тили сабагынын мазмунун, окутуунун ык-жолдорун өркүндөтүүгө, окутуунун натыйжаларын жакшыртууга кызмат кылат.

Изилдөөдөн келип чыккан корутундулардын ишенимдүүлүгү жана жыйынтыктарынын негиздүүлүгү.

Ишти жүргүзүүдө алдын ала аныкталган белгиленген методологиялык негиздердин алкагында предметтин, милдеттердин адекваттуу жолдорун комплекстүү изилдөө методдоруна таянып проблеманы теориялык өңүттөн үйрөнүүгө, анализдөө жана синтездөө жолу менен жүргүзүлгөндүгүндө.

Коргоого коюлуучу негизги жоболор:

1. Кыргыз тилин колледждерде коммуникативдик компетенттүүлүккө негиздеп окутууда коммуникация (баарлашуу) боюнча лингвистика жана психология илимдеринин тыянактарына, жыйынтыктарына таянуу менен алардын педагогикада иштелип чыгышын айкалыштыруу гана жакшы натыйжаларга жетишүүгө шарт түзөт.

2. Кыргыз тилин коммуникативдик компетенттүүлүккө негиздеп окутууда педагогикалык – дидактикалык маселелер ошондой эле психологиялык маселелер менен биримдикте чечилиши зарыл.

3. Коммуникативдик компетентүүлүккө негиздеп окутууда күтүлгөн натыйжаларды окутуунун интерактивдүү методдорун чыгармачылык менен колдонуу азыркы мезгилдин талабы болуп саналат.

Издөнүүчүнүн жекече салымы. Изилдөөдөгү теориялык, методикалык жана практикалык маселелер толугу менен изденүүчү тарабынан жекече иштелди. Практикалык сунуштарды берүүдө илимий-методикалык эмгектерге таянуу менен изденүүчүнүн жеке тажрыйбасы да пайдаланылды. Колледждерде коммуникативдүүлүктүн кыргыз тили сабагында колдонуунун ык-жолдору технологияларынын үлгүлөрү өз алдынча иштелди. Алынган натыйжалар, сунуштар боюнча сабактар изденүүчүнүн өзү тарабынан өтүлдү жана анын сунуш кылган үлгүлөрү менен педагогикалык эксперименттик текшерүүлөрдөн өтүп, алынган жыйынтыктар боюнча иштин мазмунуна толуктоолор изденүүчү тарабынан өз алдынча иштелди.

Илимий изилдөөнүн натыйжаларын тастыктоо (апробациялоо).

Республикалык жогорку окуу жайлар аралык илимий-практикалык конференцияларда, семинарларда, тегерек столдордо, ар кандай тренингдерде изилдөөнүн жүрүшү, анын натыйжалары боюнча илимий баяндамалар жасалды, талкууланды. Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары республикалык илимий басылмаларда, илимий журналдарда жарыяланды.

Диссертациянын жыйынтыктарынын толук жарыяланышы.

Илимий иштин негизги мазмуну «РИНЦ», «Web of Science» системалары аркылуу индекстелүүчү чет өлкөлүк жана республикалык илимий журналдарда жарык көргөн - 11 макалада чагылдырылган.

Изилдөөнүн эксперименталдык базасы.

Батыраалы Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл аралык университетинин кесиптик колледжи, М.М.Адышов атындагы Ош технологиялык университетинин гуманитардык-технологиялык колледжи, Баткен

областындагы М.М.Таиров атындагы Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институтунун колледжи жана Б.Осмонов атындагы ЖАМУнун Жалал-Абад колледжи катышылды.

Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү. Диссертация киришүүдөн, үч баптан, ар бир бөлүмдун корутундусунан, жалпы корутундудан, практикалык сунуштардан, библиографиядан жана тиркемеден турат. Жалпы көлөмү - 173бет, анын ичиндеги негизги текст - 159, пайдаланылган адабияттардын тизмеси -14 бет.

Диссертациянын негизги мазмуну

Киришүүдө изилдөө ишин жүргүзүү үчүн тандалып алынган теманын актуалдуулугу аныкталып, аны тандап алуудагы педагогикалык негизги шарт жагдайлар жөнүндө, изилдөө ишинин темасынын илимий мекемелердин базасында жүргүзүлгөн илимий изилдөө иштери менен болгон байланышы, максат-милдеттери, изилдөөнүн илимий жанылыгы, алынган натыйжалардын практикалык мааниси, изилдөөнүн апробацияланышы, анын натыйжаларынын жарыяланышы, эксперименталдык базасы жөнүндө маалымат берилди.

Орто кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик стандартында **Компетенция** - (лат.cometere-ээ болуу, шайкеш келүү, туура келүү)- студенттин белгилүү бир кырдаалда(окуу, инсандык, кесиптик) натыйжалуу майнаптуу иштөөсү үчүн зарыл болгон билим даярдыгына карата алдын ала коюлуучу социалык талаптар (нормалар, стандарттардын тизмеси). **Компетентүүлүк** - адамдын ар түрдүү билимдердин, билгичтиктердин элементтерин жана иш аракеттин ыкмаларын белгилүү бир кырдаалда (окуу,инсандык, кесиптик) өз алдынча колдонууга болгон интегративдик жөндөмү. Биз колледждерде кыргыз тили сабагынын окутуу процессиндеги коммуникативдүүлүккө негизделген иш-аракетти кеңири чагылдырдык.

Биринчи бап **«Кыргыз тилин колледждерде коммуникативдик компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун жалпы теориялык маселелери»** деп аталып анда студенттердин коммуникативдик компетентүүлүгүн калыптандыруунун методологиясы жана методу, педагогикалык шарттары окутуу методикасындагы соңку талаптардын негизинде каралды.

Диссертациянын 1-баптын бөлүмдөрү **«коммуникациянын лингвистикада изилдениши»**, **«коммуникациянын психологияда изилдениши»** жана **«баарлашуунун педагогикалык жактан иштелиши»** деп аталып, анда **«коммуникативдүүлүк»**, **«баарлашуу»**, **«компетенция»** ошондой эле **«коммуникативдик компетенттүүлүк»** түшүнүктөрүнө терминологиялык анализ берилди. Коммуникациянын теориясынын негизги максаты -коммуникациянын проблемаларын, коомчулук менен байланышкан чөйрөлөрдөгү адистердин коммуникативдик мүмкүнчүлүктөрүн өкүп-үйрөнүү, коомдук социалдык системасында иштеген адамдын зарыл болгон баарлашуу чөйрөлөрүндө керектүү болгон коммуникативдик компетенттүүлүгүнүн маанисин, жолун иликтөө. Бул аныктамадан көрүнүп тургандай, коммуникациянын теориясы предметинин изилдөөлөрү, алардын жыйынтык-сунуштары тил үйрөнүүчүнүн коммуникативдик компетенттүүлүгүн калыптандырып, өркүндөтүүдө керектүү теориялык жана практикалык материалдарды бере алат.

Иштин 1-бабынын биринчи бөлүгүндө коммуникацияга, текстке кыргыз тилчи окумуштуулары да кайрылып, өз эмгектерин жарыялап келе жатышкандыгы каралат. Бул багытта С.Өмүралиеванын, Б.Усубалиевдин, С.Мусаевдин, Т.Маразыковдун эмгектери бар. Биздин ишибизге түздөн-түз тиешелүү болгон профессор Т.Маразыковдун соңку эмгектерине да токтолобуз. Анткени ал эмгектеринде коммуникациянын лингвистикалык табиятын ачып берүүгө карата бир катар керектүү маалыматтарды чагылдырылган. Лингвистикадагы изилдөөнүн жаңы багыттары жана жаңы парадигмалары тууралуу орус жана кыргыз тил илиминде соңку мезгилдерде

бир катар фундаменталдуу эмгектер жаралган изилдөөлөр каралат. Алардын ичинен 2005-жылы жарык көргөн Н.Ф.Алефиренконун «Современные проблемы науки о языке», 2006-жылы басылган Л.Н.Чурилинанын «Актуальные проблемы современной лингвистики», В.А.Маслованын 2008-жылы чыккан «Современные направления в лингвистике», Т.С.Маразыковдун 2014-жылы басылган «Текст маалымат алмашуунун негиздери» жана башка эмгектерди көрсөтүүгө болот» коммуникациянын лингвистикада изилденишин бир нече окумуштуулардын пикирлери менен салыштырып, коммуникация-бул баарлашуу деген тыянакка келет. Мындан улам коммуникация тек гана сүйлөшүү, маалымат алмашуу менен чектелбеген ал адамдын таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн негизи экендиги белгилүү болот. Коммуникация аркылуу адамдар байланыш-катнаш жасайт, маалымат алмашат, биргелешкен иш-аракеттерди жүргүзөт, жаңы нерселерди табат, коомду өзгөртөт, келечек планды түзөт ж.б. Жыйынтыктап айтсак коммуникация - бул адамдын жашоо турмушунун, ишмердүүлүгүнүн маанилүү компоненти.

Биринчи баптын экинчи бөлүгү «Коммуникациянын психологияда изилдениши» деп аталып, психология илими коммуникацияны «баарлашуу» (общение) катары карап, баарлашуунун психологиясын илимдер аралык мамилелер маселеси менен биримдикте карайт. Илимдин бул тармагында баарлашуунун бул мүнөздөмөсү, каражаттары, факторлору, баарлашууда таасир этүүнүн жолдору, каражаттары, баарлашуунун курактык өзгөлүктөрү тууралуу психологиялык өңүттөн изилдөөлөрдү жүргүзөт. Баарлашуунун психологиясы илиминин көрүнүктүү өкүлдөрү болуп В.М.Мясищев, А.А.Бодалев, А.Г.Ковалев, Б.Г.Аняньев, А.В.Волкова, Б.Ф.Ломов, А.А.Леонтьев, У П.Ильин жана башкалары эсептелет. Биз ишибизде психологдордун эмгектеринде зарылдыгына жараша кайрылабыз. Изилдөөбүздүн максатына ылайык аталган илим тармактарынын баарлашуу боюнча берген жыйынтыктарын өз-өзүнчө бөлбөй, баарлашуу ишмердүүлүк катары каралат. Бул боюнча окумуштуулар арасында бир нече пикирлер

айтылат. Б. Ф.Ломов, А. А. Леонтьева, А. В. Мудрин жана башкалар баарлашууну «ишмердүүлүк», «ишмерлуулүктүн өзгөчө түрү», «ишмердүүлүктүн формасы» катары карашат. Кандай болгон күндө да баарлашуу адамдын бардык ишмердүүлүгүн коштоп жүргөн ишмердүүлүк деп түшүнүп, баарлашуунун ушул өңүттө окутууну туура көрөбүз. Адам коомдо гана жашап, коомдо гана өз ишмердүүлүгүн жүргүзөт. Кандай гана ишмердүүлүк болбосун ал маалымат алмашууга, сүйлөшүүгө, карым-катнаш жасоо менен жүрөт, ишке ашат. Демек сүйлөшүү, баарлашуу белгилүү бир суроо-талаптарды аткарып, белгилүү зарылдыктан улам ишке ашат. Бул боюнча иште психология боюнча баарлашуунун муктаждыктарын ачык көрсөтүлөт. Баарлашуунун максаттарын аныктоо аркылуу баарлашуунун функцияларын тактап алууга мүмкүнчүлүк түзүлөт.

Ал эми 1-баптын 3-бөлүгүндө коммуникациянын педагогикалык жактан иштелиши каралат. Баарлашуу-эки же андан көп адамдардын таанып билүү же таанып-билүү мүнөзүндөгү маалыматтарды алмашуусу. Баарлашуу колледж студентинин психикалык жана социалдык жактан өнүгүүсүнүн маанилүү факторлорунун бири болуп саналат. Баарлашуу бирдиктүү ишмердүүлүктү тейлеп, анын макулдашуу, келишүү менен ишке ашышын камсыз кылат. Баарлашууга болгон суроо-талап адам баласынын базалык суроо талаптарынан болуп саналат. Колледждеги өспүрүм курактагы студенттин баарлашуусу өзгөчө мааниге ээ болуп, өзү теңдүүлөр менен сүйлөшүүсү активдүү болуп, теңтуштарынын арасында өз ордун табууга болгон аракеттери да баарлашуу аркылуу ишке аша баштайт. Орто кесиптик колледж курагындагы студентте маалымат берүү булактарын чөктөөгө болбойт. Колледжде билим берүүдө баарлашуу окутуунун уюштуруунун өзгөчө ыгы болуп, студентти таанып-билүүнүн каражаты катары кызмат кылат. Ар бир окутуучу педагогикалык баарлашуунун технологияларын мыкты билүүгө жана аны окутуу-үйрөтүү процессинде ыктуу жана натыйжалуу колдоно билүүсү зарыл. Педагогикалык баарлашуу - бул бир эле мезгилде таалим-тарбия ишин уюштуруунун ыгы, билим берүүнүн каражаты,

студенттерди таанып-билүүнүн каражаты. Педагогикалык баарлашуу ишмердүүлүктүн өзгөчө формасы болуп саналат.

Экинчи бап «Кыргыз тилин колледждерде коммуникативдик компетенттүүлүккө негиздеп окутуу боюнча изилдөөнүн материалдары жана методдору» деп аталып иштин методологиясы менен методдоруна жана толугу менен эксперименталдык - тажрыйбалык иштердин жүрүшүнө багытталып, коммуникативдик компетенцияны калыптандыруунун жолдору, ыкмалары, шарттары тууралуу кенен сөз болот.

2-баптын биринчи бөлүгү изилдөөнүн материалдары жана методдору деп аталып, изилдөөнүн максатына жана милдеттерине ылайык изилдөө методдору көрсөтүлгөн. Колледждерде окууну каалагандардын санынын өсүшү тиешелүү министрликтердин, айрыкча, Билим берүү жана илим министрлигинин азыркы кыргыз коомунун социалдык, адистик суроо-талаптарын, белгилүү бир адистерге болгон муктаждыктарын аныктап, тактап, аларга ылайык улам жаңы адистиктерди ачууга болгон алгылыктуу аракеттерине да байланыштуу болууда.

Кыргыз тилин колледждерде коммуникативдик негизде окутуу учурдун актуалдуу маселеси бойдон турууда. Айрыкча өткөөл курактагы колледждин студенттеринин коммуникативдик иштеринин канааттандыраарлык деңгээлде эмес экендиги бул маселени тереңден ар тараптуу изилдөө зарылдыгын туудурат. Биздин изилдөө ишибизде кыргыз тилин окутуунун азыркы абалы жана көйгөйлөрү изилденди ошондой эле эксперименттик иштер жүргүзүлүп окутуу жана тарбиялоо иштеринде колледждерде кыргыз тилин коммуникативдик компетенцияга негиздеп окутуунун технологияларын колдонуунун зарылдыгы бекемделди.

2-баптын экинчи бөлүгүндө педагогикалык эксперименттик иштердин жүрүшү жана жыйынтыктары каралды. Эксперименттик иштерге Ош областындагы Батыраалы Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл

аралык университетинин кесиптик колледжи, М.М.Адышов атындагы Ош технологиялык университетинин гуманитардык-технологиялык колледжи, Баткен областындагы М.М.Таиров атындагы Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институтунун орто кесиптик колледжи жана Б.Осмонов атындагы ЖАМУнун Жалал-Абад колледжи катышылды.

Негизинен эксперименттик иштин аныктоочу этабынан, эксперименттик иштин изденүүчү этабынан, эксперименттик иштин текшерүүчү этабынан, экспериментке чейинки талдоонун жыйынтыктарынан жана эксперименттен кийинки текшерүүнүн жыйынтыктарынан турду. Эксперименттик иштин аныктоочу этабынын максаты теориялык жана практикалык абалын өздөштүрүү болду. Эксперименттик иштин аныктоочу этабынын милдети педагогикалык эксперименттик иштерди жүргүзүүнүн методдорун, ык-жолдорун, аныктоо жана өркүндөтүү болду. Изилдөөнүн методдору SWOT-талдоо, жалпылаштыруу, колледж студенттери менен баарлашуу, сурамжылоо, сабактарга катышуу, студенттердин сүйлөө кебин, жазуусун жана угуп түшүнүүсүнө талдоо жүргүзүү болду. Ал эми эксперименттик иштин изденүүчү этабынын максаты кыргыз тилин колледждерде коммуникативдик компетенцияга негиздеп окутуунун технологияларынын иш пландарын андан ары өркүндөтүп, толуктоолорду жана сунуштарды киргизүү болсо, милдетине колледждерде кыргыз тилин коммуникативдик компетенцияга негиздеп окутууда кыргыз тили окутуучуларына кандай теориялык жана практикалык жардамдар керек экендигин аныктоо, студенттердин материалды өздөштүрүүгө карата суроо-талаптарын аныктоо, изилдөөнүн методдору -SWOT-талдоо, жалпылаштыруу, колледж студенттери менен баарлашуу, сурамжылоо, коммуникативдик компетенцияга негиздеп окутуу үчүн иштелип чыккан сабактарды өтүү, студенттердин сүйлөө кебин, жазуусун жана угуп түшүнүүсүнө талдоо жүргүзүү ж.б.

Экспериментке катышкан колледждин 9-класс базасындагы жана 11-класс базасындагы 1-курс студенттеринин ичинен билим деңгээлдерин көп ишмердүүлүк боюнча текшерүүнүн жыйынтыктары төмөнкүдөй болду:

Таблица 2.1. Экспериментке чейинки талдоонун жыйынтыктары

№	Экспериментке катышкан колледждер	Студенттердин саны	“5” алгандардын саны		“4” алгандардын саны		“3” алгандардын саны		“4” алгандардын саны		“5” алгандардын саны	
			саны	% катышы	саны	% катышы	саны	% катышы	саны	% катышы	саны	% катышы
1	КӨЭАУ Кесиптик колледжи	Эксперименттик тайпа 27 студент	5	18,5%	11	41%	11	41%	16	56%		
		Байкоочу тайпа 27 студент	5	18,5%	9	33,3%	12	45%	14	52%		
2	БатМУнун М.М.Таиров атындагы Кызыл-Кыя гуманитардык институтунун орто кесиптик колледжи	Эксперименталдык тайпа 25 студент	6	24%	11	44%	8	32%	17	68%		
		Байкоочу тайпа 25 студент	6	24%	10	40%	9	36%	16	64%		
3	ОшТУнун гуманитардык-технологиялык колледжи	Эксперименталдык тайпа 25 студент	6	24%	10	36%	9	36%	15	64%		
		Байкоочу тайпа 25 студент	6	24%	9	36%	10	40%	15	60%		
4	ЖАМУнун Жалал-Абад колледжи	Эксперименталдык тайпа 26 студент	6	23%	11	42,3%	9	35%	17	65,3%		
		Байкоочу тайпа 26 студент	6	23%	9	35%	11	42,3%	16	58%		

Иштин жүрүшүндө:

- жазуу, угуу, окуп түшүнүү боюнча иш-аракеттер жүрөт;
- андан атуулдук, тарбиялык адептүүлүк таасирлерди алышат;

- мындан студенттердин сабаттуулугу артат.

Ал эми эксперименттик иштин жүрүшүндө окуу программасы боюнча иштелип чыккан сабактар өтүлүп, коммуникативдик компетенцияга негизделген тиешелүү материалдары берилип жана студенттер менен биргеликте талданып, талкуулангандан кийин текшерүүнүн жыйынтыктары төмөнкү таблицада берилди.

Таблица 2.2. Эксперименттен кийинки текшерүүнүн жыйынтыктары

№	Экспериментке катышкан колледждер	Студенттердин саны	“5” алгандардын саны	“4” алгандардын саны	“3” алгандардын саны	“4”-“5” алгандардын саны
1	КӨЭАУ Кесиптик колледжи	Эксперименттик тайпа 27 студент	7\26%	13\48%	7\26%	19\76%
		Байкоочу тайпа 27 студент	5\19%	9\33,3%	12\44,4%	14\52%
2	Кызыл-Кыя гуманитардык институтунун колледжи	Эксперименталдык тайпа 25 студент	7\32%	12\48%	6\24%	19\76%
		Байкоочу тайпа 25 студент	6\24%	10\40%	8\32%	16\64%
3	ОшТУнун гуманитардык-технологиялык колледжи	Эксперименталдык тайпа 25 студент	7\28%	12\44%	6\28%	19\76%
		Текш.тайпа 25 студент	6\24%	9\36%	10\40%	15\60%
4	ЖАМУнун Жалал-Абад колледжи	Эксперименталдык тайпа 26 студент	7\27%	13\50%	9\35%	20\77%
		Текш.тайпа 26 студент	6\23%	9\35%	11\42,3%	16\58%

ЭКСПЕРИМЕНТТИК ИШТИН ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ БОЮНЧА ӨСҮҮ КӨРСӨТКҮЧҮ

Жогорудагы таблицалардан маалым болгондой, биз изилдеген тема боюнча эксперименттик тайпаларда студенттердин билими экспериментке чейин:

- төмөнкү деңгээл 72,3%
- ортоңку деңгээл 79,3%
- жогорку деңгээл 43,4 % болсо

Методикалык сунуштарды ийкемдүү колдонуудан соң:

- төмөнкү деңгээл 58,3%
- орто деңгээл 89%
- жогорку деңгээл 55 % ды көрсөттү.

Демек жогорку деңгээл 11,4 % га жогорулап, төмөнкү деңгээл 14%га кыскарган. Ал эми байкоо жүргүзүлгөн тайпаларда олуттуу өзгөрүүлөр байкалган жок.

Экперименттик иштерди жүргүзүүнүн натыйжасында «4» жана «5» деген бааларды алган студенттердин саны: 43,4% дан 55%га чейин өскөндүгүн көрүүгө болот. Демек, биздин коммуникативдик компетенцияга негизделген технологияларды колдонуу менен студенттердин баарлашуу деңгээли

11,4%га чейин өстү. Бир нече технологияларды пайдалануу менен студенттердин коммуникативдүүлүгү артты.

3-бап «Кыргыз тилин коммуникативдик компетенцияга негиздеп окутуунун технологиялары» деп аталып, анда кыргыз тили боюнча өтүлүүчү ар бир сабак коммуникативдик практикалык көндүмдөрдү калыптандырууга багытталышы туурасындагы аныктоо киргизилген. Сабакта студенттер сүйлөй билүүнүн, улууну урматтап, кичүүнү ызаттоонун маектешүүнүн, баарлашуунун, бири-бирин баалап, сыйлашуунун этикетине, лексикалык, грамматикалык материалдарды пайдалануу менен оозеки, жазуу түрүндөгү байланыштуу кибинин, кеп маданиятынын ыкмаларына, башкаларды уга билүү менен, өзүнүн ой-пикир, көз карашын далилдеп, коргой алуунун көндүмдөрүнө ээ болууга милдеттүү. Студенттер коммуникативдик жөндөмдүүлүктөрдү калыптандыруу үчүн барынан мурда сүйлөмдөр грамматикалык жана лексикалык жактан туура түзүлүшү жана сүйлөшүп жаткан экинчи жакка түшүнүктүү болушу үчүн грамматикалык, лексикалык билимдерге ээ болушу керек. Тил илиминин тарыхын алып карасак сүйлөө маданияты, чеберчилиги сыяктуу коммуникативдик аспектиге кийинчерээк эле көңүл бурула баштаганы белгилүү. Андан сөз ченемдик лингвистикадан, тилдик бирдиктерди синхрондук абалда сыпаттоодон коммуникативдик лингвистикага, тилди турмушта колдонуунун практикалык маселелерин изилдөөгө өтүү жараяны башталат. Мына ушунун натыйжасында тил илиминде «ченем», «байланыштуу кеп», «кеп маданияты», «чечендик өнөр» сыяктуу жаңы тармактар, окуулар илимдер башка тилдерде калыптанган. Ал эми кыргыз тил илиминде бул багыттардагы изилдөөлөр жаңыдан гана башталды деп айтууга болот.

3-баптын биринчи бөлүгү «Коммуникативдик багытта окутуунун педагогикалык маселелери» деп аталып, анда коммуникативдүүлүктүн иш жүзүнө ашуу жолун тил менен байланышта каралат. Тил компетенциясы жок коммуникативдик компетенция түзүлүшү мүмкүн эмес. Коммуникативдик

компетенция компетенциялардын негизгилеринин бири - болуп саналат жана аны түптөө окуу процессинин бардык предметтик тармактары менен камсыз болушу керек. Кыргыз тилинде маалымат алуу менен студент аны өз турмушунда кеңири колдоно алат. Себеби кыргыз тилинин практикалык курсу студенттердин өз эне тилинде туура сүйлөөсүнө, өз оюн башкаларга ачык, так жеткире билүүсүнө, баарлашуу чеберчилигине, оозеки кеп ишмердүүлүгүнө, диалог, монолог, маектешүү, пикирлешүү, өз алдынча жазуу жүзүндө баяндама, дил баян, эссе жаза алуусуна алып келет. Кептин ар кыл стилдери жана түрлөрү боюнча практикалык иштерди аткара алуусу, кырдаал шартка ылайык логикалуу, аргументтештирип, далилдүү сүйлөй билүүсүнө, иш кагаздарынын үлгүлөрүн даярдай алуусуна, тактап айтканда, кыргыз тили сабагынан алган билгичтик, көндүмдөрүн өзүнүн турмушунда кенен пайдалануу менен, муктаждыктарын канааттандыра алуусуна алып келет.

3-баптын экинчи бөлүгү «Кыргыз тилин коммуникативдик багытта окутуунун психологиялык маселелери» деп аталып, анда коммуникативдүүлүктүн ишке ашуу жолу психология менен да байланышта тураарлыгына бир нече окумуштуулардын илимий пикирлерин атап көрсөтүү менен кыргыз тилин коммуникативдик багытта окутууда анын, психологиялык негиздерин аныктап алуунун теориялык жана практикалык мааниси бар экендиги иште айтылат. Бул жагын эске алып, орус педагогу К.Д.Ушинский «Психологиялык илим педагогиканы үйрөнүү үчүн маанилүү кызыгууну туудурат, себеби ал бизди психологиялык байкоолор менен көпчүлүк акылдуу жана тажрыйбалуу педагогдорду жана эң башкысы биздин көңүлүбүзгө байкоо алынбай калынуучу предметке биздин жеке оюубузду көңүл буруубузду туура багыттайт» - деп көрсөтөт. Сабакта окутуучу студенттердин жакшы көңүл буруусуна жетишүү, окуу иштерин ийгиликтүү чечүүнүн бирден-бир зарыл шарты болуп эсептелет. Чындыгында эле, колледж курактагы студенттер өтүлүп жаткан сабакка тиешелүү даражада көңүл бурбаса, анда колледжде сабак берген окутуучу каалагандай натыйжага жетишүүгө мүмкүн эмес колледж студенти турмушта көрбөгөн,

билбеген, укпаган нерсени, тактап айтканда предметти окуп-үйрөнүү процессинде таанып билмейинче кабыл албайт. Көрүнүктүү психолог И.А.Зимняя айткандай «Балдардын психологиялык өнүгүүсү сырткы чөйрөнү кабыл алуу жолу менен жүрөт. Баланын өсүп чоңоюшунун жүрүшүндө кабыл алуу процессинин ырааттуу калыптанышында эң жакшы мисал болуп, анын сөздү кабыл алуусу саналат» -деп айтат. Бала уккан жаңы сөздү кабыл алуу менен, сөзүн күнүмдүк турмушта өз алдынча пайдалана алат жана аны сүйлөшүү практикасынын активдүүлүгүнө жараша андан ары уланта билет.

3-баптын үчүнчү бөлүгү «Колледждерде кыргыз тилин коммуникативдик компетентүүлүккө негиздеп окутуунун интерактивдүү методдору» деп аталып анда кыргыз тилин окутуунун методикасы илиминде кыргыз тилин окутууда текстти колдонуунун теориялык жана практикалык маселелери соңку жылдары атайын изилдөөгө алынып, диссертациялык иштер жазылып, атайын методикалык эмгектер жарыяланып келет. Бул маселе боюнча окумуштуу-педагогдор К.Д.Дабаев, С.К.Рысбаев, Ж.А.Чыманов, А.Эшиев жана башкалардын эмгектерин белгилөөгө болот. Профессор К.Д. Дабаев: «Текст-окуучу үчүн малыматтын булагы, түшүнүүнүн жана окуп үйрөнүүнүн объектиси»-деп аныктаса, Ж.А. Чыманов: «Текст-кыргыз тилин окутуунун мазмунунун негизги өзөгү»-катары карайт. Ал эми кыргыз эл жазуучусу, профессор С.К.Рысбаев: «Текст-кеп ишмердүүлүгүнүн продуктусу, текстти окутууну этно педагогикалык нукта өркүндөтүү проблемасы кыргыз педагогика илиминин алдында учурдагы актуалдуу маселе»-деп белгилеп, аны этнопедагогикалык негизде окутууну жана изилдөөнү маанилүү деп билдирет.

Кыргыз тилин орто кесиптик окуу жайларында окутууда сабактын максатын тилдик жана кептик деп экиге бөлүп аныктоо жана ошол тартипте окутуу иштери жүргүзүлүп, ал өзүнүн айрым алгылыктуу натыйжаларын бере баштады. Биз кыргыз тилин колледждерде окутууда студенттердин коммуникативдик компетенцияларын өркүндөтүүдө сабакка «тилдик» жана

«кептик» деп эки максатты коюп окутууну алгылыктуу жана натыйжалуу деп эсептейбиз. Мындай сабак конкреттүү текст аркылуу конкреттүү тилдик жана кептик максаттарды көздөшү керек. Кыргыз тилин коммуникативдик компетентүүлүккө негиздеп окутууда колледждин студенттерин текст талдоого, текст менен иштөөгө үйрөтүүнүн практикалык мааниси өзгөчө деп эсептейбиз. Анткени бүгүнкү күндөгү иш берүүчүлөрдүн (стейхолдерлер) талабы да коммуникативдик компетентүү (баарлашуусу жогору) бүтүрүүчүгө суроо талабы күч.

Корутунду

Кыргыз Республикасынын билим берүү уюмдарынын контекстинде колледждер белгилүү бир тажрыйба топтой элек форма болуп, анын ишмердүүлүгү калыптануу процессин башынан өткөрүүдө. Колледж формасында кыргыз тилин окутуу жалпы билим берүүчү мектептердин жогорку класстарынан да, жогорку окуу жайларынан да айырмаланган кыргыз тилин окутуунун методдорун, каражаттарын талап кылат. Биздин « Кыргыз тилин колледждерде коммуникативдүүлүккө негиздеп окутуунун технологиялары» деп аталган диссертациялык изилдөөбүз азыркы учурда колледждердин студенттерин коммуникативдик компетентүүлүккө багыттап, эмгегибиз кыргыз тилин коммуникативдик аспектиден окутууну негизги идея катары карайт. Диссертацияда изилдөөнүн максатына, милдеттерине ылайык төмөнкүдөй жалпы корутундуларды чыгардык.

Биринчи милдет «колледж», «коммуникативдүүлүк», «компетенция», «коммуникативдик компетенция», «окутуунун коммуникативдүүлүгү» деген түшүнүктөрдү тактоо, кыргыз тилин колледждерде коммуникативдик компетентүүлүккө негиздеп окутулган технологиялардын мурунку жана азыркы абалына обзор берүү болгондуктан, жогорудагы түшүнүктөрдүн аныктамалары илимий булактарга негизделип тереңдетилди, алар өз темабызга ылайык конкреттешилди.

Экинчи милдет катары колледждерде коммуникативдик компетентүүлүккө негизделген технологияларды изилдөө үчүн зарыл болгон лингвистикалык, педагогикалык, психологиялык багытындагы методологиялык таянычтарды ачып көрсөтүү, изилдөөлөрдүн материалдарын жана методдорун аныктоо каралган. Изилдөөнүн методдору катары илимий-теориялык методдору, талдоо жана жалпылоо методу илимий изилдөөлөрдү пайдалануу, окуу-нормативдик материалдарды үйрөнүү, сурамжылоо жана аңгемелешүү методдору, практикалык тажрыйбаларды талдоо жана жалпылаштыруу методу, пайдаланылды жана алар илимий ишти жазууда туура жыйынтык чыгарууга жардам берди.

Үчүнчү милдет колледждердин «Кыргыз тили» дисциплинасында коммуникативдик компетентүүлүккө негизделген окутуунун жолдорун, методдорун иштеп чыгуу жана аларды практикага сунуштоо болду жана иштеп чыктык, эмгекте кээ бир сабактарыбыздын фрагменттерин көрсөттүк.

Төртүнчү милдетке ылайык сунуш кылынган окутуу ыкмаларыбыз, каражаттарыбыз колледждерде педагогикалык эксперименттер аркылуу текшерилди, бул болсо биздин методикалык методдорубуз, каражаттарыбыз колледждерде педагогикалык эксперименттер аркылуу текшерилди, бул жагы биздин методикалык методдордун, каражаттардын, жолдордун тууралыгын аныктады жана илимий изилдөөбүздүн практикалык баалуулугун тастыктады.

Практикалык сунуштар

Диссертациялык изилдөөдөн алынган жалпы жыйынтыктар колледждерде кыргыз тилин коммуникативдик багытта окутууда төмөнкүдөй практикалык сунуштарды айтууга негиз берди:

1. Кыргыз тилин колледждерде окутууда коммуникативдик компетентүүлүккө негиздеп окутуу жагы лингвистикалык, педагогикалык жана психологиялык аспектиде толук кандуу иштелбей жаткандыгы мындай

маанилүү жумуштардын мазмуну менен формаларын дайыма жакшыртууну талап кылат.

2. Колледждин кыргыз тили окутуучуларынын кыргыз тили курсун коммуникативдик компетенттүүлүктүн негизинде натыйжалуу окутуу ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык, дидактикалык, илимий-методикалык, адабий - теориялык негиздерин, шарттарын жана өбөлгөлөрүн системалуу негизде иштеп чыгуу сунуш кылынат. Анткени студенттерди коммуникативдик компетенттүүлүккө калыптандыруу азыркы күндөгү иш берүүчүлөрдүн (стейхолдерлер) суроо-талабы.

3. Кыргыз тили курсун окутуунун теориялык, педагогикалык, дидактикалык жана илимий-методикалык принциптерин теория менен практиканын айкалышында караган мезгилде анын жеке предметтик (методикалык) принциптердин артыкчылыкта кароо сунушу бар.

4. Студенттин адеп-ахлагын, инсандык касиеттерин, сабаттуу оозеки жана жазуу речин калыптандырууда, кесиптик лексиканын алкагында кыргыз тилин окутуунун коммуникативдик компетенттүүлүккө негизделген технологиялары предметтик компетенттүүлүктүн базасы катары каралышы керек.

5. Колледждерде кыргыз тили курсун коммуникативдик компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун жана сабактарда интерактивдүү, инновациялык методдорду колдонуп иштелген илимий-методикалык негиздери окутуунун натыйжалуу формалары, жолдору жана каражаттары катары каралышы абзел.

6. Колледждерде “Кыргыз тили” курсун өздөштүрүү боюнча сабактарды уюштуруунун методикалык сунуштары иштелип чыккан ар бир изилдөө, анын эксперименталдык иштеринин натыйжалары тынымсыз практикага сунуш кылынып турулушу керек.

Диссертациянын мазмуну төмөнкү эмгектерде чагылдырылган:

- 1.Кашкариева , М.А.** Кыргыз тилин колледждерде окутуунун методикасын иштеп чыгуунун зарылдыктары жана багыттары [текст] /М.А.Кашкариева // КУУнун ВЕСНИК - №4 чыгарылыш.-Б.:2021.-59-60-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48066555>
- 2.Кашкариева, М.А.** Баарлашуунун педагогикалык жактан иштелиши [текст] /М.А.Кашкариева // ISCIENCE«Актуальные научные исследования в современном мире»Г.Переяслав. Украина2022-г. Выпуск 3(83) часть №4 .121-127бб. <https://drive.google.com/file/d/19yкQgхRgwToi779Ea2zmv2acFrxx2RkS/view>
- 3.Кашкариева,М.А.**Коммуникативдүүлүктүн лингвистикада изилдениши туурасындаайрым маселелер[текст]/М.А.Кашкариева//ISCIENCE«Актуальные научные исследования в современном мире»Г.Переяслав. Украина2022-г. Выпуск 3(83)часть.№4.114120б.б.<https://drive.google.com/file/d/19yкQgхRgwToi779Ea2zmv2acFrxx2RkS/view>
- 4.Кашкариева, М.А.** Колледждерде кыргыз тилин окутууда коммуникативдик кырдаалга даярдоонун жолдору [текст]/М.А.Кашкариева// Международный научно-теоретический журнал Наука Новые технологии и Инновации Кыргызстана№2, 2022-ж. 295-298-б.б. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=49605833>
- 5. Кашкариева, М.А.** Role of Pedagogical Conditions in Organizing Students Independent Work using Information Communicative Technologies and Educating Future Teachers to Multiculturalism through Folk Traditions and Rituals [текст] /М.А.Кашкариева // Journal of Positive School Psychology SCOPUS Vol.6. no 4 (2022) <https://journalppw.com/index.php/jpsp/index>
- 6. Кашкариева, М.А.** Кыргыз тилин окутуудагы коммуникативдүүлүктүн психология менен байланышта каралышы [текст] /М.А.Кашкариева // НАУКА ОБРАЗОВАНИЕ ТЕХНИКА Ош: №3. 2022-ж 155-159 б.б. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=49900630>
- 7. Кашкариева, М.А.** Коммуникативдик багытта окутуунун педагогикалык маселелери [текст] /М.А.Кашкариева., А.К.Тентимишова // НАУКА ОБРАЗОВАНИЕ ТЕХНИКА Ош: №2. 2023-ж .204-210-б.б. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=53958556>
- 8. Кашкариева, М.А.** Колледждерде кыргыз тилин коммуникативдик багытта окутуунун психологиялык өзгөчөлүктөрү [текст] /М.А.Кашкариева// Ала-Тоо университетинин ВЕСНИК журналы: №2. 2023-ж.68-81-б.б. <https://elibrary.ru/item.asp?id=52692580>

9. **Кашкариева, М.А.** Колледждерде кыргыз тилин google тиркемелери менен коммуникативдик компетентүүлүккө багыттап окутуунун алгылыктуу жактары өзгөчөлүктөрү [текст] /М.А.Кашкариева., Ж. А.Чыманов// Ала-Тоо университетинин ВЕСНИК журналы: №3. 2023-ж. 281-287-б.б.281-287-б.б.
<https://elibrary.ru/item.asp?id=59632505>

10. **Кашкариева, М.А.** Кыргыз тилин моделдүү сабак менен окутууда коммуникативдүүлүккө даярдоо технологиялары [текст] /М.А.Кашкариева// Iscience. «Актуальныу научныу исследования в современном мире ». Журнал. выпуск 10(80) часть 3, Переяслав: Украина. 2023-г.178-184-б.б.

https://scholar.google.ru/citations?hl=ru&view_op=view_citation&citation_for_view=CLoG9U

11. **Кашкариева, М.А.** Колледждер студенттерди академиялык окуу жана жазуунун негизинде коммуникативдүүлүккө калыптандыруунун айрым технологиялары[текст] /М.А.Кашкариева// НАУКА ОБРАЗОВАНИЕ ТЕХНИКА Ош: №2. 2023-ж .№3-саны. 252-259-б.б. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=58733478>

Кашкариева Миргул Абибиллаевнанын

«Кыргыз тилин колледждерде коммуникативдик компетентүүлүккө негиздеп окутуунун технологиялары» атуу темадагы 13.00.02.- окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Түйүндүү сөздөр: колледж, «Кыргыз тили » курсу, коммуникативдик компетенция, компетентүүлүк, окутуунун салттуу усулдары, окутуунун интерактивдүү методдору, эксперимент.

Изилдөөнүн объектиси: Кыргыз тилин колледждерде коммуникативүүлүккө негиздеп окутуу процесси.

Изилдөөнүн предмети: колледждерде кыргыз тилин коммуникативдик компетентүүлүккө негиздеп окутууну калыптандыруу.

Изилдөөнүн максаты: студенттердин кыргыз тилин коммуникативдик компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун технологияларын иштеп чыгуу, жыйынтыктарын эксперименттик текшерүүлөрдөн өткөрүү, практикада колдонууга сунуш кылуу.

Методдору: Илимий- теориялык методу, талдоо жана жалпылоо методу, эксперименталдык методдору, сурамжылоо жана аңгемелешүү методу, практикалык тажрыйбаларды талдоо жана жалпылаштыруу методу.

Илимий жаңылыгы: Коммуникациянын лингвистика менен психология илимдеринде изилдениши иликтөөгө алынып, алардын педагогикада иштелип чыгышы талдоого алынуу менен кыргыз тилин окутууда пайдалануунун теориялык маселелери аныкталып берилгендигинде. Студенттердин коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн өркүндөтүүнүн негизги каражаты катары кеп ишмердүүлүгү алынгандыгында. Коммуникативдик компетенттүүлүккө негиздеп окутуу технологияларынын иштелип чыгышында.

Колдонуу даражасы: Изилдөөдөн алынган натыйжалар, практикалык сунуштар, сабактын моделдери, технологиялары колледждерде кыргыз тилин коммуникативдик компетенттүүлүккө негиздеп окутууга даяр маалыматтарды бере алат. Кыргыз тили сабагынын мазмунун, окутуунун ык-жолдорун өркүндөтүүгө, окутуунун натыйжаларын жакшыртууга кызмат кылат. Жогорку окуу жайларынын кыргыз тили жана адабияты профилине даярдалып жаткан студенттери үчүн «Кыргыз тилин окутуунун усулу» дисциплинасын окутууда курстук, бүтүрүүчү квалификациялык иштерди аткарууда өбөлгө болот.

РЕЗЮМЕ

Ключевые слова: колледж, курс «Кыргызский язык», коммуникативная компетентность, компетентность, традиционные методы обучения, интерактивные методы обучения, эксперимент.

Объект исследования: процесс обучения кыргызскому языку в колледжах на основе коммуникативности.

Предмет исследования: формирование преподавания кыргызского языка в колледжах на основе коммуникативной компетентности.

Цель исследования: разработать технологии обучения кыргызскому языку студентов на основе коммуникативной компетентности, провести экспериментальную проверку результатов и рекомендовать их для практического использования.

Методы исследования: научно-теоретический метод, метод анализа и обобщения, экспериментальные методы, метод опроса и интервью, метод анализа практического опыта и метод обобщения.

Научная новизна исследования: исследуются вопросы общения в лингвистике и психологии, анализируется их развитие в педагогике, определяются теоретические вопросы использования кыргызского языка в обучении.

Речевая деятельность рассматривается как основное средство совершенствования коммуникативной компетентности студентов. В разработке технологий обучения, основанных на коммуникативной компетентности.

Степень использования: Результаты исследований, практические рекомендации, модели уроков, технологии могут предоставить готовую информацию для преподавания кыргызского языка в вузах на основе коммуникативной компетенции. Он служит совершенствованию содержания урока кыргызского языка, методов преподавания, улучшению результатов обучения. Для студентов высших учебных заведений, готовящихся по профилю кыргызский язык и литература, преподавание дисциплины «Методика преподавания кыргызского языка» облегчит выполнение курсовых и дипломных квалификационных работ.

SUMMARY

Key words: college, "Kyrgyz language" course, communicative competence, competence, traditional methods of teaching, interactive methods of teaching, experiment.

Object of study: the process of teaching the Kyrgyz language in universities based on communicative skills.

Subject of research: the formation of teaching the Kyrgyz language in universities based on communicative competence.

Purpose of the study: to develop technologies for teaching the Kyrgyz language to students based on communicative competence, conduct an experimental test of the results and recommend them for practical use. **Research methods:** scientific-theoretical method, method of analysis and generalization, experimental methods, survey and interview method, method of analysis of practical experience and generalization method.

Scientific novelty of the research: issues of communication in linguistics and psychology are explored, their development in pedagogy is analyzed, theoretical issues of using the Kyrgyz language in teaching are determined. Speech activity is considered as the main means of improving the communicative competence of students. In the development of learning technologies based on communicative competence.

Degree of use: Research results, practical recommendations, lesson models, technologies can provide ready-made information for teaching the Kyrgyz language in universities based on communicative competence. It serves to improve the content of the Kyrgyz language lesson, teaching methods, and improve learning outcomes. For students of higher educational institutions preparing for a major in the Kyrgyz language and literature, teaching the discipline "Methodology of teaching the Kyrgyz language" will facilitate the completion of coursework and diploma qualification papers.

